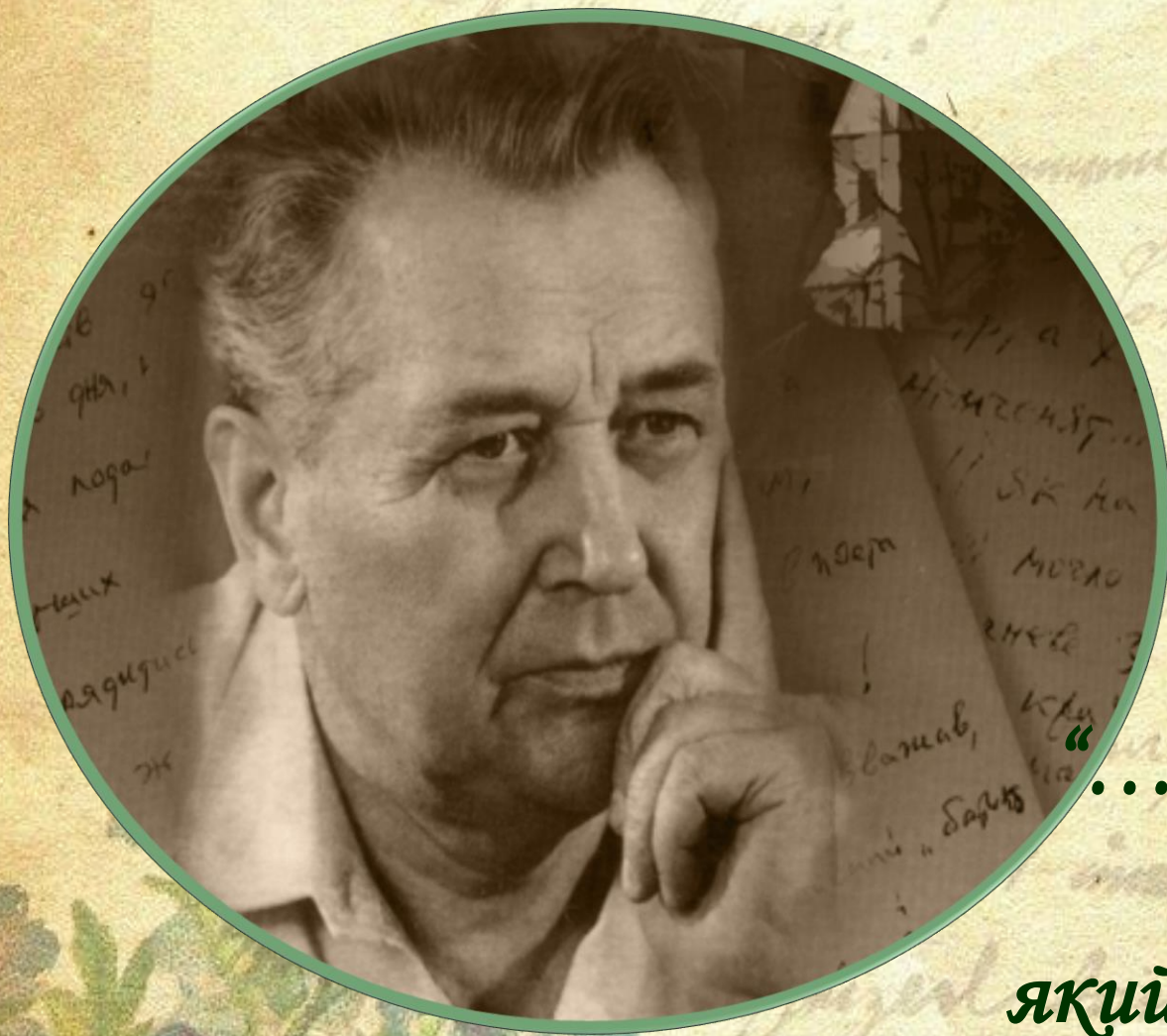


# Олесь Гончар



*“...Життя – це той  
рейс,  
який не повторюється,  
і... його треба  
провести достойно ”*

*О.Гончар*



Народився 3 квітня 1918 року в селі Ломівка неподалік Катеринослава в родині Терентія Сидоровича та Тетяни Гаврилівни Біличенків. Після смерті матері (хлопцеві було 3 роки) його забрали на виховання дід і бабуся Пріся в село Суха Полтавської області.



**Хата-музей Олеся Гончара  
в селі Суха**



**Батьки з сестрою  
Олександрою**



# Навчання



Олесь у 14 років

**Олександр Біличенко** при вступі до школи 1927 записаний Олесем Гончаром (дівоче прізвище матері, Олесь, бо в класі вже був інший Сашко). Хлопцю було виписано в сільраді нове свідоцтво про народження, згідно з яким він начебто народився в Сухій.

● **1933** - закінчив Бреусівську семирічну школу в сусідньому селі.







*О. Гончар в колективі редакції газети «Розгорнутим фронтом»*

У голодні 30-і бабуся ледве виходила опухлого від голоду онука. **14-літній** підліток влаштувався кореспондентом районної газети, яка згодом направила його до **Українського книжково-газетного технікуму (Харківського технікуму журналістики)**, де в той час викладав **Ю. Шевельов**, який пізніше згадував його як свого найздібнішого учня (**1933-37 роки**); працював у районній газеті на Полтавщині, обласній – у Харкові, вчителював у с. Мануйлівці.



**1936** - громадянська війна в Іспанії, молодий Гончар гаряче мріяв потрапити в саму гущу тих подій. Цьому бажанню не судилося збутися, але через 5 років він таки «кинув синій портфель» і разом з іншими студентами Харківського університету пішов добровольцем на фронт.





# Навчання



- Вересень 1938 - вступив на філологічний факультет Харківського університету. Через багато років письменник згадував: *«Коли я переступив поріг університету, у всьому місті, гадаю, не було людини, щасливішої за мене, здійснилася заповітна мрія: з радісним завмиранням серця ступив я в цей сонячний храм науки...»* На першому курсі написав оповідання **«Черешні цвітуть»**, яке опублікували в журналі **«Радянська література»**, а **1941** за оповідання **«Орля»** отримав свою першу премію.



# Війна



**Червень 1941** - іде добровольцем на фронт у складі студентського батальйону. Про долю студбату написав у романі «**Людина і зброя**», за який був нагороджений державною премією ім. Т. Шевченка. На війні був старшиною мінометної батареї, двічі поранений. На фронті писав вірші, які публікувалися в дивізійній газеті. Вони народжувалися в перервах між боями, їх назве згодом «конспектами почуттів», «поетичними чернетками для майбутніх творів».



Улітку 1942 року на Білгородщині опинився у фашистському полоні, звідки за рік вдалося втекти (1943), продовжував воювати в Червоній армії. Війну закінчив старшим сержантом на посаді старшини мінометної батареї.





# Війна



Нагороджений орденами "Слави" і "Червоної Зірки", трьома медалями "За відвагу", медаллю "За оборону Києва".



**Грудень 1945 -**  
демобілізувався з армії,  
оселився у старшої  
сестри в  
Дніпропетровську, почав  
літературну роботу.  
Відновив навчання на  
філологічному  
факультеті  
**Дніпропетровського**  
**університету, закінчив**  
його 1946 року.

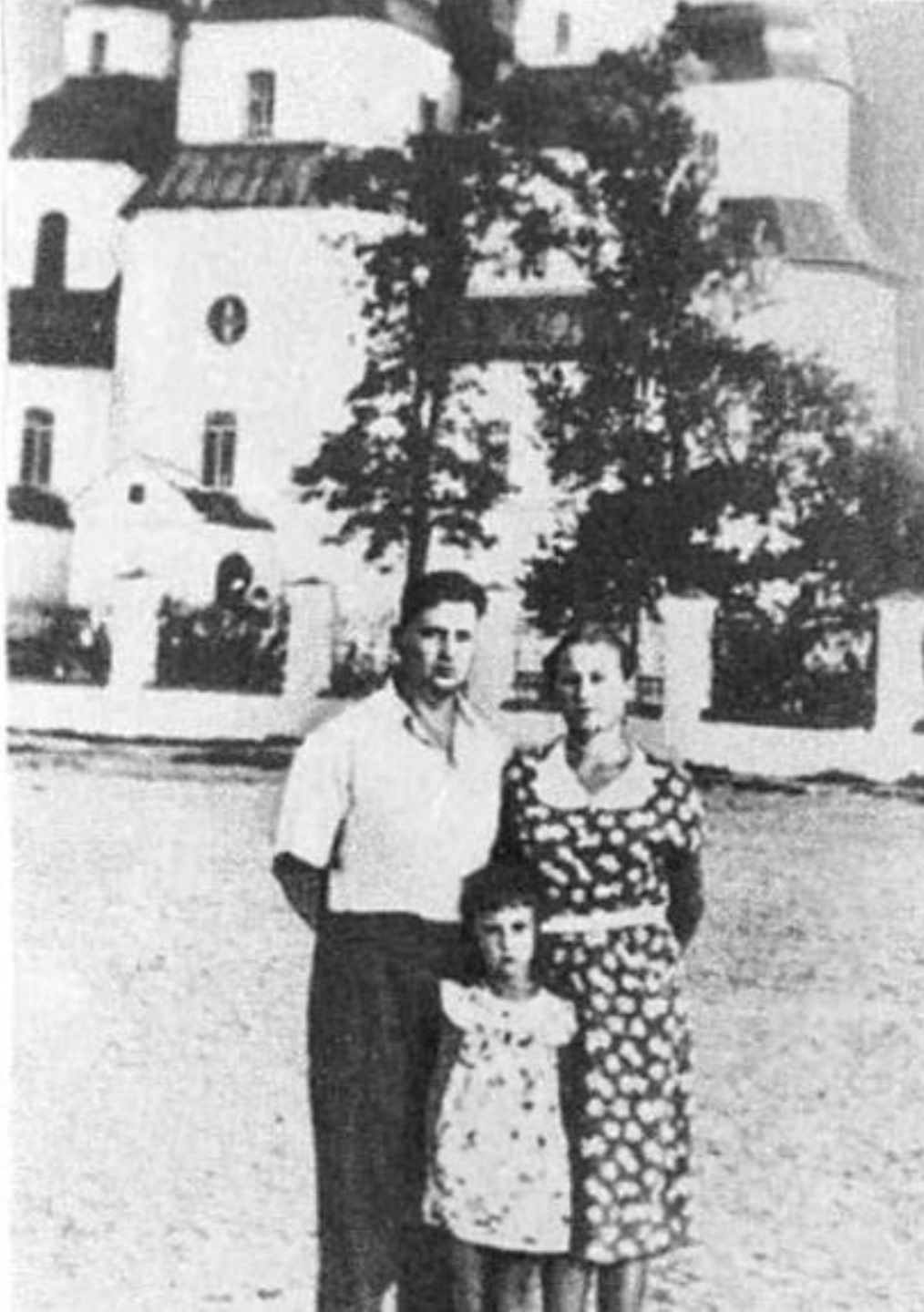




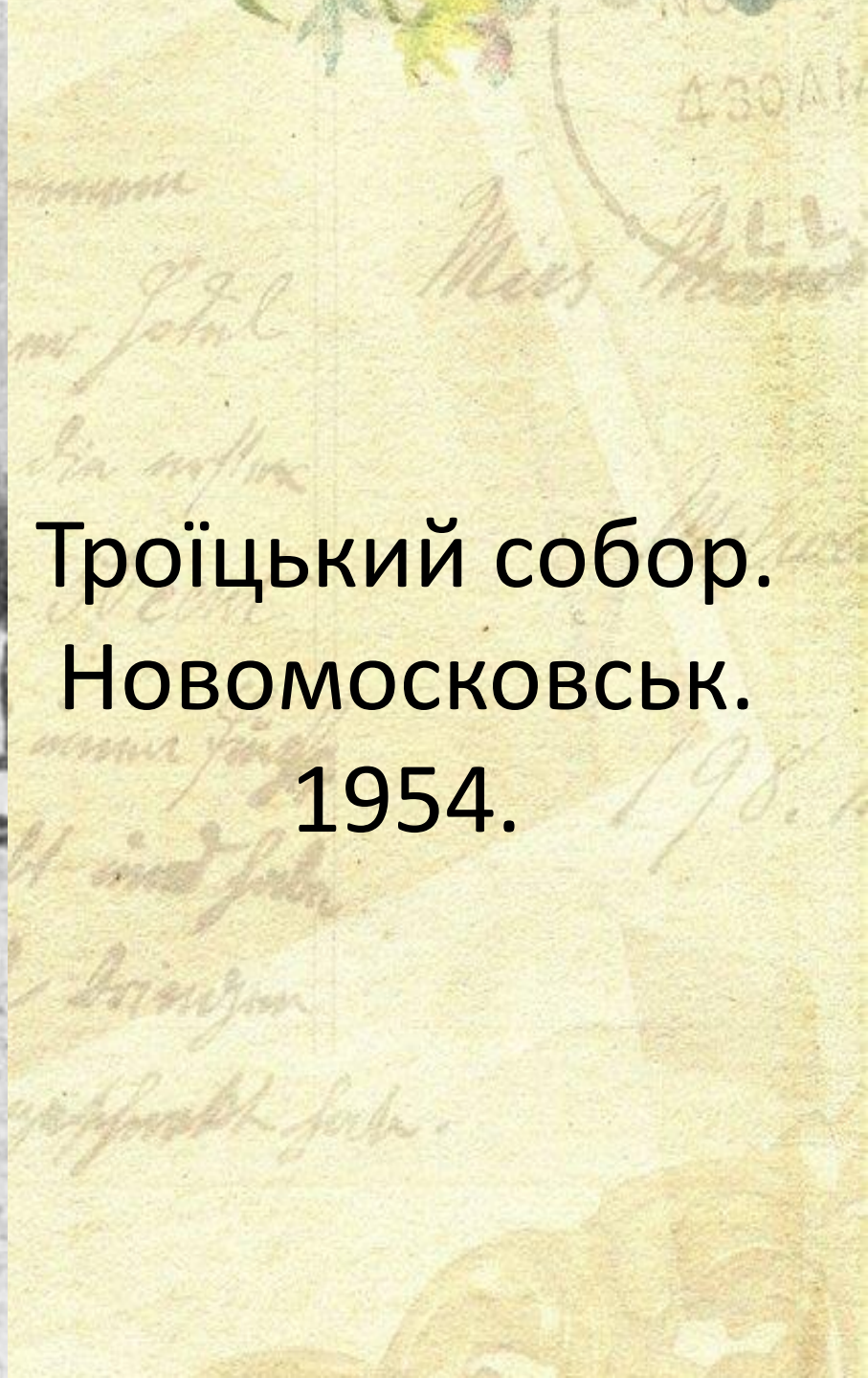
# Дружина - Валентина Данилівна (Мала) Гончар







Троїцький собор.  
Новомосковськ.  
1954.





# Дружина - Валентина Данилівна (Мала) Гончар



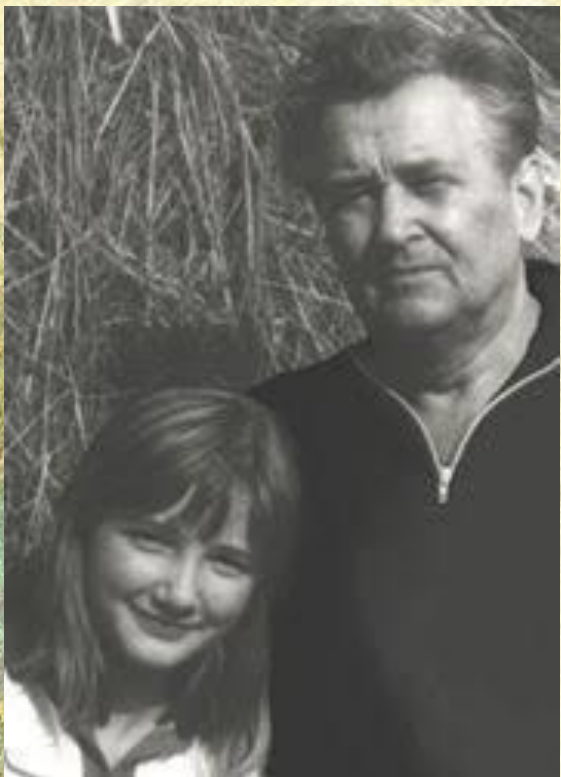
...я паралізований. Я хотів би одного: щоб література відчепилася від мене, не переслідувала мене, як манія. Інакше вона мене стратить. Може б, уже стратила, коли б не худеньке дівоче плече, на яке я оперся.



# Родина



Із сином Юрієм. Одеса, 1970



З онукою Лесею





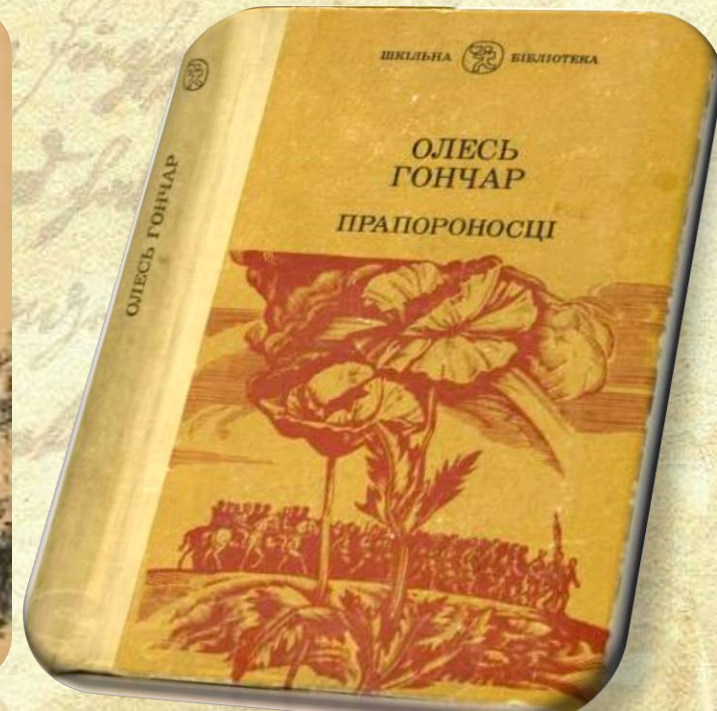
*Just bring you  
with your family for me.*

У «ролітівському» кабінеті з дружиною. 1968.



# “Прапороносці”

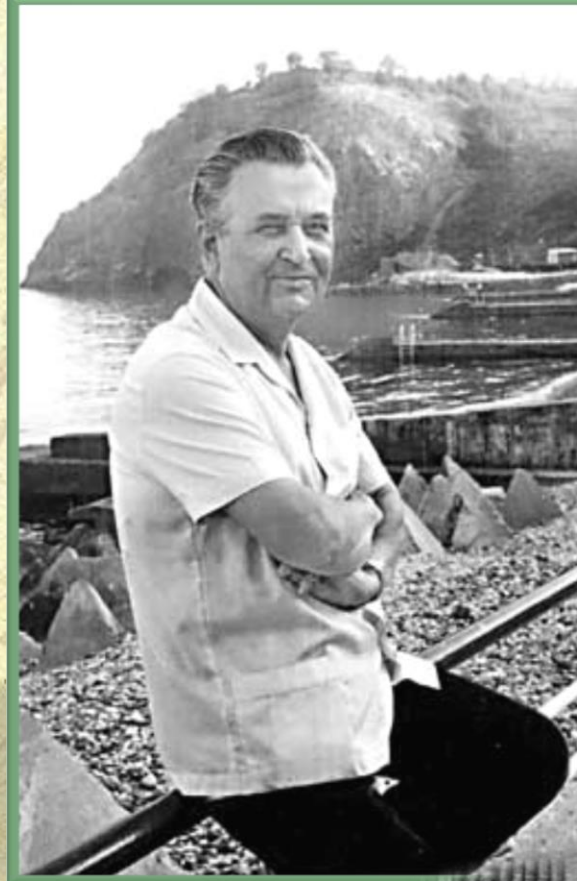
Три повоєнних роки - три частини роману («Альпи», 1946; «Голубий Дунай», 1947; «Злата Прага», 1948) Події твору охоплюють шлях, який пройшли офіцери й солдати – українці в 1944-1945 роках через Румунію, Угорщину, Словаччину та Чехію. Із роману випливає, що Європа близька для українців-воjakів. Вони знаходять спільну мову і з румунськими солдатами, які недавно були ворогами, а тепер стали союзниками, і з цивільним людом у Будапешті, і навіть з пристарілим угорським графом у його маєтку, і, ясна річ, зі словацькими селянами та мешканцями чеських містечок.





# ТЕМАТИКА ТВОРЧОСТІ

- ❖ мирне життя людей, моральні аспекти їх взаємовідносин («Микита Братусь», 1950; «Щоб світився вогник», 1955).
- ❖ події громадянської війни на Півдні України (історико-революційна діалогія «Таврія» (1952) і «Перекоп» (1957
- ❖ публіцистична діяльність, здійснює закордонні поїздки, підсумками яких стають книги нарисів «Зустрічі з друзями» (1950), «Китай зблизька» (1951).







## Громадська діяльність

- **1959-1971** - голова правління Спілки письменників України.
- **1959-1986** - секретар Спілки письменників СРСР, голова комітету з присудження Державної премії УРСР ім. Т.Г Шевченка.



- **1973** - підписав колективного листа групи радянських письменників до редакції газети «Правда» щодо Солженіцина та Сахарова.
- **1973** — голова Українського республіканського комітету захисту миру, член Всесвітньої Ради Миру, академік Академії наук України.



Із прем'єром Індії  
Індірою Ганді



Із Матір'ю Терезою



# Кампанія проти роману «Собор»



В кабіні електрокрану з машиністом під час збору матеріалів до роману «Собор». Дніпродзержинськ, 1967 р.

Опублікований 1968 тричі – у журналі «Вітчизна» та у видавництвах «Дніпро» і «Радянський письменник». Назва походить від майже зруйнованого дерев'яного, збудованого без єдиного цвяха, козацького собору, що стояв у центрі Новомосковська, недалеко від того місця, де жили батьки та сестра письменника. У 1990-х роках був відбудований.

Перші рецензії були схвальні, але невдовзі критика піддала його тенденційному остракізму, і твір було вилучено з літературного процесу.

Нищівна кампанія проти роману – каталізатор дисидентського руху в регіоні. Представники інтелігенції в серпні 1968 року написали лист-протест до ЦК КПУ в Києві, що став відомий як «Лист творчої молоді м. Дніпропетровська». Автори— поет Іван Сокульський та журналіст Михайло Скорик— описали ситуацію, що склалася на Дніпропетровщині у зв'язку з боротьбою проти *«ідейно розгнужданого, антирадянського, націоналістичного роману «Собор»*. Після оприлюднення «Листа» за кордоном, його авторами зацікавилася КДБ УРСР. Відбувся судовий процес, учасники якого були засуджені до різних термінів ув'язнення.

## 20 років заборони



# Кампанія проти роману «Собор»

• Олесь Гончар у своїх «Щоденниках» 12 березня 1992 року писав:

*«Відповідаю другові на листа. Пишу про полеміку з людьми, які були в таборах. Серед них поширене уявлення, що тільки вони боролися з тоталітаризмом, захищали українську духовність; а ті, хто був по цей бік табірних дротів, лише, мовляв, догоджали режимові та мовчки чухали чуби. Я ж стояв і стою на тому, що вся Україна в міру можливого захищала себе як націю і що Рух Опору, подібно як свого часу у Франції чи Польщі, і в нас був усенаціональний. Не кажучи вже про суцільно нескорену Галичину, відомо, що й Східна Україна, все наше Подніпров'я, нещадно зрусифіковане, задушене, затероризоване, раз у раз заявляло про себе протестами і воїстину мужніми вчинками. У цьому я пересвідчився ще під час «соборної історії», коли тисячі не знайомих мені людей, ризикуючи собою, стали на захист книги й підтримали автора своїми безстрашними листами. Писали робітники заводів, озивалася звідусіль трудова Україна... А Василь Симоненко, Алла Горська, Григій Тютюнник, композитор Івасюк, Маргарита Малиновська, краєзнавець із Запоріжжя Микола Киценко та ще безліч інших? Хіба всі вони не були учасниками всеукраїнського Опору, хоча й судилося їм бути по цей бік концтабірних дротів!..»*



# Нобелівські епізоди

- **16 лютого 1968** - написав у щоденнику, що серед письменників поширили чутку, ніби Папа Римський висунув роман «Собор» на Нобелівську премію. Це стало початком радянської критики цього твору.
- **1989** - представники української діаспори номінували «Собор» на Нобелівську премію 1990 року. Ідею підтримали професор Остап Тарнавський, голова Об'єднання українських письменників в еміграції «Слово», професор Ярослав Падох, президент Наукового товариства ім. Шевченка, професор університету Нью-Джерсі Іван Фізер, професор університету Ла Саль у Філадельфії Леонід Рудницький, товариство «Просвіта», професура Київського університету ім. Т. Шевченка й інші.
- **Лютий 1991** - Український ПЕН-клуб підтвердив запит із Стокгольма, від Нобелівського комітету з літератури, що розпочав попередній відбір кандидатур, про висунення «Собору» на премію 1992 року.
- **2 лютого 1994** - письменник занотував у щоденнику: *«Інститут літератури подає автора «Собору» на Нобелівську. [...] Ставлюсь до цього спокійно. Скоріш за все, й цього разу все кінчиться безрезультатно»*. Так і сталося. Продовжитися нобелівським перегонам Олеся Гончара вже не судилося. Улітку 1995-го він пішов із життя, а, згідно зі статутом, Нобелівські премії присуджують тільки живим.



# Цікаво, що...



На **50-річний** ювілей Олесь Гончар отримував не слова привітання, а погром його славетного «Собору». Хоч саме багатостраждальний «Собор», як не дивно, пришвидшив одержання селянами паспортів.

Книгу швидко розкупили та прочитали мільйони читачів, високо оцінили цей твір і прагнення його позитивних героїв захистити і зберегти як побудований ще в добу козаччини собор на Придніпров'ї, так і «собори людських душ». Євген Сверстюк в есеї «Собор у рихтованні», що поширювався в Самвидаві, зауважив: *«Основним сенсом роману Олесь Гончара є пошук опори духовності, пошук живих джерел людяності, розгадування народних традицій і святинь, за які тримається народ у розхитаному світі стандартизації, в прагненні зберегти своє єство, своє обличчя».*

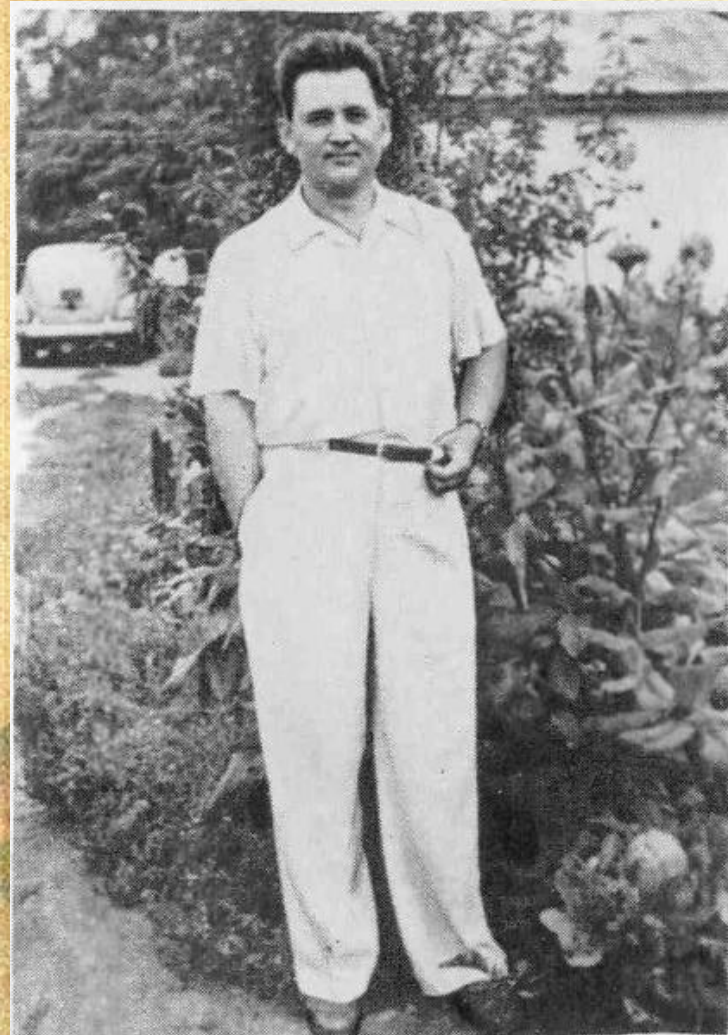
Олесеві Гончару навіть загрожував арешт, але партійне керівництво врешті-решт відмовилося від цього, щоб не робити письменника-фронтовика **символом інакодумства.**



# Цікаво, що...

Зазвичай твори писав зранку – приблизно з 10 до 14 години. Замикав на ключ двері кабінету, відключав телефон, а коли хто письменника в цей час шукав, то домочадці відповідали, що його немає вдома. Якщо з тих чи інших причин не випадало попрацювати за письмовим столом, О. Гончар журився: «Ляснув день». Перешкод траплялося чимало — з'їзди, засідання, депутатські обов'язки, спілчанські справи... Тож, повернувшись додому, письменник щоразу намагався надолужити згаяне. І називав це «каторгою на творчих галерах» (щоденниковий запис від 23.11.1980).

Письменник був не з тих, хто пише романи щорік, після написаних за три роки «Прапороносців», він створив за майже **30 років 8 романів**. Постійно удосконалював свої тексти, правив навіть надрукований твір. Відтак, друге видання, третє – всюди є відмінності, порівняно з початковим журнальним варіантом.







**Олесь Гончар та Павло  
Тичина**

## Цікаво, що...

- **Відмовився писати неправду.** Компарти́йна система планувала за допомогою його творчості розправитися зі своїми ідеологічними противни-ками. Запропонували написати роман про УПА, обіцяли надати всі необхідні документи, аби лиш написав «так, як треба». Олесь Гончар відмовився: *«Правду ви мені все одно не дасте написати, а неправду — не хочу!»* «... Радянський режим... намагався зробити з Гончара слугу Системи, та не зумів. Не зміг. Не вийшло і не могло вийти. Бо Олесь Гончар — і як людина, і як громадянин, і як майстер — є втіленням українського вибору».



# Цікаво, що...

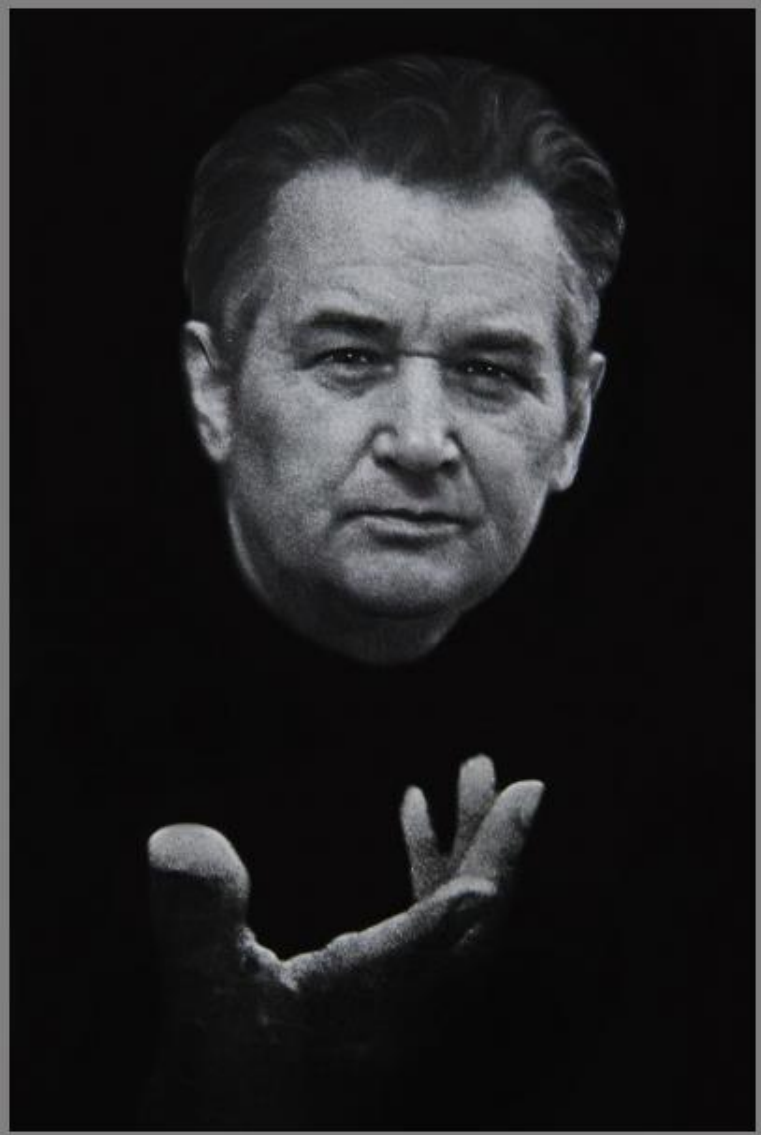


- **Захист шістдесятників** - Івана Дзюби, Ліни Костенко, Івана Чендея, Григора Тютюнника та інших літераторів, що виступали проти тоталітарної системи. Поет Борис Олійник писав: *«Гончар захищав нас, як міг. І не заглядав у рота нікому — ні Брежнєву, ні Щербицькому. Говорив, що думав».*

Після хвилі арештів української інтелігенції Гончар зазначив у щоденнику: *«Яка дика епоха! З якою сатанинською силою нищилася Україна! За трагізмом долі ми народ унікальний. Найбільші генії нації — Шевченко, Гоголь, Сковорода — усе життя були безпритульними. Шевченків «Заповіт» написано в Переяславі в домі Козачковського, Гоголь помер у чужому домі, так само бездомним пішов із життя й Сковорода... Але сталініщина своїми жахіттями, державним садизмом перевершила все. Геноцид винищив найдіяльніші, найздібніші сили народу. За які ж гріхи нам випала така доля?»*



# Цікаво, що...



Жив під постійним наглядом спецслужб і не раз чекав арешту. Перший удар цензури - після публікації новели «**Модри Камінь**». У сюжеті йдеться про почуття, яке спалахнуло між радянським солдатом-визволителем і громадянкою Словаччини, дівчиною Терезою. Можливість появи такого почуття цензура категорично заперечувала.

Роман «**Подорож до Мадонни**» вийшов під іншою назвою – «Твоя зоря». Йому заперечили: «у нас одна дорога – до комунізму, а не до якоїсь там Мадонни». Довідавшись про це, Гончар згадав сумну історію із «Собором» і мусив змінити назву.

Оточення двох радянських лідерів – **Хрущова**, потім **Брежнєва** – натякало, щоб він написав про цих господарів Кремля художній твір. Або принаймні вивів їх на кількох сторінках одного з романів. Письменник встояв перед важкими спокусами поповнити численні лави владних підлабузників і згаданих осіб у його творах годі шукати.





Олесь Гончар біля свого дачного будинку в Кончі-Озерній. 1989 р.  
Фото Валентини Гончар.

# Цікаво, що...

## Літературний заповіт.

Головним літературним «брендом» Олесь Гончара вважалися «Прапорonosці». Однак у щоденнику в січні 1982 залишився такий запис письменника: «Січовик заповідав класти в могилу – під голову – сідло козацьке... А що я заповів би? Мені покласти під голову три книги: «Тронку», «Собор» і «Зорю».



# Цікаво, що...

## Підтримав перший Майдан

- Жовтень 1990 - українські студенти на Майдані Незалежності у Києві оголосили голодування, яке згодом отримало назву «**Революція на граніті**». Серед молоді була онука – Леся. Олесь Гончар прийшов до Верховної Ради і висловив їм свою підтримку: *«Учора я відвідав табір, де голодують студенти. У цих змучених, виснажених, але до краю стійких, здатних на самопожертву юнаках я впізнав нашу молодість. Я почув від них: «Ми виховувалися на ваших творах. Ми, власне, є студбатовим іншого, нового часу. Нас привело сюди вболівання за долю свого народу – ось наші вимоги...» Вимоги голодуючих студентів я вважаю цілком справедливими».*





# Цікаво, що...

- Вражений цинічним глумом і насмішками народних депутатів щодо голодуючих студентів. Щоб висловити свою солідарність із протестувальниками написав заяву про **вихід із комуністичної партії**, куди вступав на фронті, а тому дуже цим дорожив. А того дня сказав: *«Тоді я хотів умерти за партію, а тепер не хочу!»* Це був шок для нього, але й для суспільства також. Цей крок письменника став прикладом для багатьох українців, які слідом теж виходили із компартії, чимало з них робили це також прилюдно.
- 1991 - письменників опитували: «Який літературний твір був найвидатнішим у минулому році?». Один із них відповів, що найсильнішим твором літератури вважає заяву О. Гончара про вихід із партії.





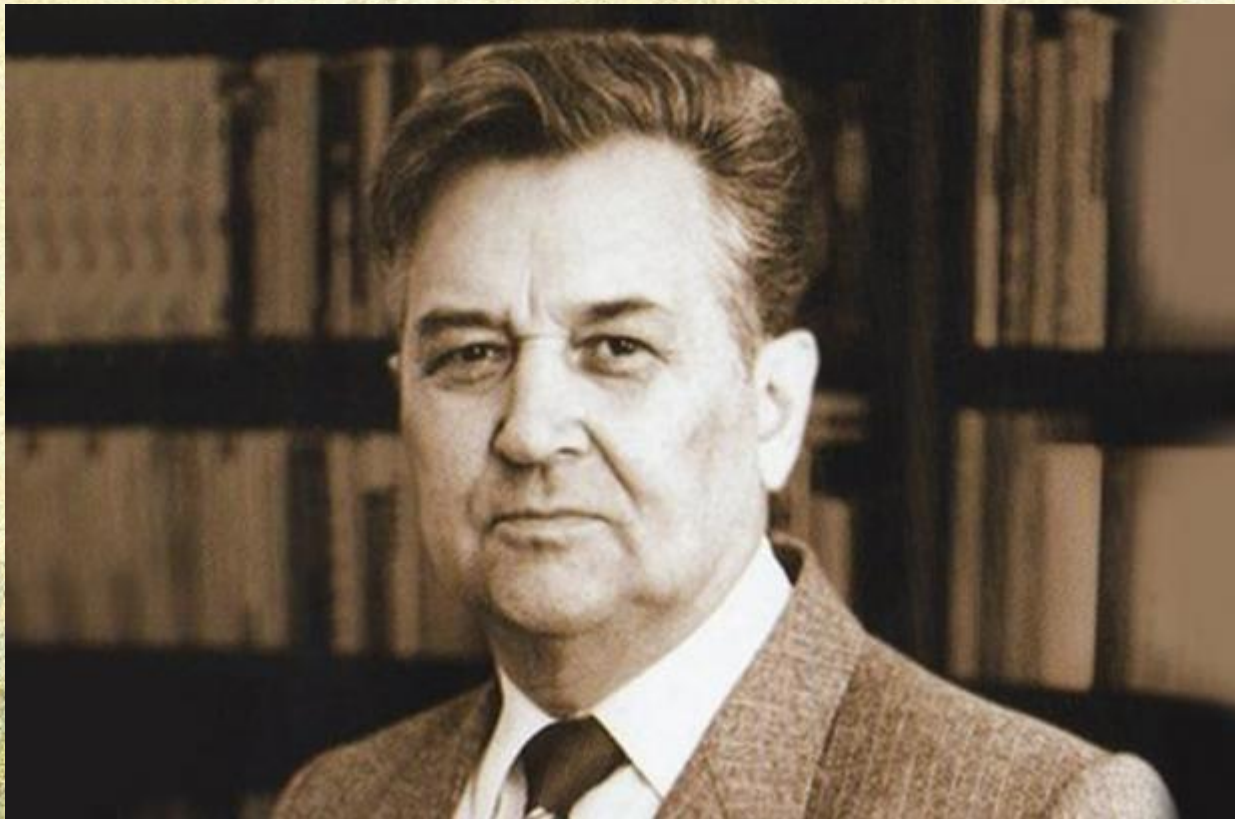
## Цікаво, що...



- Перше відображення трагедії Голодомору в радянській художній прозі – не повість «Марія» Уласа Самчука, як донині вважали, а «Стокозове поле» 23-річного Гончара!



# Цікаво, що...



- На сесії Верховної Ради України після історичного референдуму **1 грудня 1991** року Олесь Гончар **проголосив результати** волевиявлення українців жити у незалежній Україні.
- 1993 - Міжнародний біографічний центр у Кембріджі (Англія) визнав О.Гончара «**Всесвітнім інтелектуалом 1992-1993 років**».



Помер у **14 липня 1995** року в Києві. Похований  
на Байковому кладовищі.





# Вшанування пам'яті

- 2005 - присвоєно звання Героя України (посмертно).
- 2000 - відкрито Державний літературно-меморіальний музей-садибу Олесея Гончара у селі Сухе на Полтавщині.
- Іменем Олесея Гончара названо Дніпропетровський національний університет.
- Міжнародна недержавна україно-німецька літературна премія імені Олесея Гончара на найкращий твір молодого автора.
- Державна літературна премія імені Олесея Гончара.
- Літературна премія імені Олесея Гончара Всеукраїнського щомісячника «Бористен».

